

Yusuf Atılğan'ın "Evdeki" Öyküsünü Feminist Eleştiriyle Okuma Denemesi

SEDA H. SAYGILI* - DR. TAYFUN HAYKIR**

*kadınlar sürekli tığ örerd ve yoktu anıları
ve sokaklar sanki
geceyarısı uyanmış erkekler kalabalığı
bir kadındı/bir ülkeydi/kapanmazdı artık yarası
Lale Müldür*

Öz

Feminizm kadınların erkekler ile aynı hak, statü ve özgürlüğe sahip şekilde yaşamasını savunan bir yaklaşımdır. Ataerkil düzenin hegemonik tavrıyla mücadele eden feministler, toplumsal cinsiyet sorunsalına çözüm aramak için çeşitli kuramlardan da yararlanmışlardır. Temelde erkek-kadın eşitliğini savunan feminist yaklaşım özel ve kamusal alanda kadının uğradığı haksızlıkları cesur bir şekilde ifade etmiştir.

Bu çalışmada Yusuf Atılğan'ın "Evdeki" öyküsü toplumsal cinsiyet sorunsalı ile tartışılacaktır. Toplumsal cinsiyetin kadına yüklediği sorumluluklar, kadının özel alana hapsedilmesi, eğitim hakkından yoksun bırakılması ve ataerkil düzen tarafından inşa edilmiş bir yaşama kısıtlanması bu yazının konularıdır.

Anahtar sözcükler: Yusuf Atılğan, "Evdeki", toplumsal cinsiyet, taşra, feminizm.

READING ATTEMPT WITH FEMINIST CRITICISM ON THE STORY NAMED "EVDEKİ" OF YUSUF ATILGAN

Abstract

Feminism is an approach that advocates that women should have the same right, status and freedom as men. Feminists struggling with the hegemonic attitude of the patriarchal order have developed various theories to find solutions to the gender problem. Basically, the feminist approach that maintains equality between men and women has intrepidly expressed the injustices suffered by women in private and public spheres.

In this study, Yusuf Atılğan's story "Evdeki" will be discussed with the gender problem. The responsibilities imposed by gender on women, the desocialization of women, the deprivation of the right to education and the imprisonment in a life built by the patriarchal order are the subjects of this article.

Keywords: Yusuf Atılğan, "Evdeki", Gender, Rural, Feminism.

* Yıldırım Beyazıt Ün. Sos. Bil. Ens. YTE Doktora, sedasaygili.yte@gmail.com, orcid.org/0000-0002-4542-4611

** Gazi Ün. TÖMER, thaykir@gazi.edu.tr, orcid.org/0000-0003-1813-5432

Gönderim tarihi: 12-08-2019

Kabul tarihi: 11-11-2019

GİRİŞ

Feminizmin amacı, kadınların cinsiyetleri sebebiyle ötekileştirilmesini engellemek ve cinsiyet eşitliğini sağlamaktır. Medeniyet öncesi toplumlarda kadınlar ekonomik yönden bağımsızdırlar. Hayatlarını devam ettirmek için eşe, babaya ya da herhangi bir erkek işverene bağlı değildirlar. Komünal toplumlarda erkekler ve kadınlar tüm topluluğun yararı için ortak çalışırlar ve ortaya çıkan üründen eşit pay alırlardı. Bu toplumda yaşayan kadınlar cinsel bakımdan da özgürdür ve cinsel yaşamlarının yönünü kendileri belirlemişlerdir. Komünal toplumda yaşayan bu kadınlar erkeğin himâyesi altında yaşayacak, yönlendirilecek, erkeğin nesnesi konumuna getirilecek varlıklar değildiler. Üretim faaliyetinin merkezinde olan ve doğurgan vasfından dolayı değerli olan kadın anaerkil toplumlarda erkeklerden büyük saygı görürdü.

Feminizm, kapitalist düzenin öncülük ettiği kadınlar üzerindeki baskı ve aşağılanmaların önüne geçerek kadının bugününü ve geleceğini yeniden kurmayı hedefler. Bu gayelerin peşinde olan kadın, yaşamını koca, ev ve aileyle sınırlayan eski inanışlara ve kurallara karşı kendilerine sunulan bu sınırlı yaşamla ilgili şikâyetlerini ifade etmekte ve yeni bir bakış açısıyla taleplerini dile getirmektedir.

Sınıflı toplum yapısı ortaya çıkana kadar birçok kadın bir zamanlar ilkel toplumda sahip oldukları yüksek konumların ve eşitliklerinin farkında değildir. Evelyn Reed'e göre "(...) bir kez kapitalist toplum ortadan kaldırılıp toplumcu ilişkiler kurulunca, bütün işçileri ve irksal azınlıkları baskıdan ve yabancılaşmadan kurtaracak güçler tarafından kadınların da bir cins olarak kurtarılacağını henüz göremiyorlar." (1985, s.11) Kapitalist sistemin, çalışan erkek ve kadınları ezen ve sömürgeci bir toplum olduğunu belirten hiçbir bilime tahammülü yoktur. Hem insanlık tarihini ve beraberinde kadınlık tarihini açığa çıkartan antropoloji hem de iktisat bilimlerinin bulgularını görmezden gelir. Kadınların ikinci cins olduklarını söyleyen ataerkil sınıflı toplum yapısı kapitalist sistemin bir getirisidir. Komüncü ilkel toplumlarda bir cinsin diğeri üstünde herhangi bir üstünlüğü yoktur. Reed, kapitalist toplumdaki kilit kurumlar için şunları söyler:

Karşılaştırmalı tarihsel yöntemleri ile öncü antropologlar, kapitalist toplumumuzun kilit kurumlarına, bunların ilkel toplumda kesinlikle bulunmadıklarını keşfederek istemeden dikkat çekmiş oldular. Bu kurumlar gayet yerinde olarak Engels'in kitabının adını oluşturdu: Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni. Engels bu sınıfsal kurumların var olmadığı dönemde, kadınların, sınıflı toplum boyunca içinde buldukları boyun eğici ve aşağılanıcı konumlarının tam tersine, çok yüksek bir mevki işgal ettiklerini. Büyük bir özgürlük ve bağımsızlığa sahip olduklarını da vurguladı. (1985, s. 16)

İlkel toplumlarda yüksek bir konumda olan kadın doğurma yetisinden dolayı da erkekler tarafından büyük bir saygıyla karşılanırdı. "Kadının köleleşmesi; ailenin kabileyile

zıtlığı, özel mülkiyetin geliştiği, toplumun sınıflara bölündüğü ve sınıf uyumsuzlukları dizginini sıkı sıkıya tutmak ihtiyacından Devlet'in doğacağı tarih öncesi dönemle aynı zamana denk gelir. Anaerkil dönemde kadın, öncelikli bir otorite kurmuştur: Soy zinciri kadın tarafından sayılıyordu ve çocuklar annenin kabilesinden oluyorlardı." (Marx, Engels, Lenin, 2010, s. 19-20) Sınıflı toplum yapısı ortaya çıktığında kadınlar doğurgan özelliğinden dolayı aşağı cins olarak görülmüştür. Kadın çocuğuna bakması için özel alana hapsedilmiştir; bu sebepten dolayı kadının yeri evi olarak görülmüştür. Sınırlı bir alana hapsedilen kadın kamusal alandan uzak kalır ve toplumsal anlamda ikinci cins olurken, iktisadi, siyasi ve entelektüel yaşamdan da soyutlanır. Kadınlar için analık kavramı, cinsler arası eşitsizlikleri ve kadının ikinci cins olmasını haklı göstermek için kullanıldı.

Engels'e göre toplumları ayakta tutan iki temel öge vardır: üretim ve üreme. İlkel toplumlarda kadın hem kendi topluluklarının toplumsal önderi hem de yaşamın maddi gereksinimlerini üretendir. Kadının etkin bir biçimde yaşamın içinde var olması eve kapanıp sadece çocuklara yönelik görevlere bağlı kalmayıp üreticiler içinde yer almasına bağlıdır. Kadınların bunları yapıp özel alana hapsolmemesinin nedeniyse ne yapacağını söyleyen ve var oluşunu kısıtlamaya çalışan kendi üzerinde yönetici bir erkin bulunmamasıdır.

Tarım ve hayvancılığın daha etkin bir ekonomi kaynağı olması ve üretim fazlalığının yeni bir yaşam tarzının kapılarını açmasıyla komünal sistem yıkılmıştır. Komünal sistemin çöküşü ise adım adım gerçekleşti. İlk olarak komünal toplum klanlara sonra geniş aile adı verilen çiftçi ailelerine ve son olarak da çekirdek aile denen tek tek ailelere bölündü; bu süreç sonunda ataerkil aile sistemi meydana geldi.

Ataerkil ilke, yani bir erkeğin malını, mülkünü oğluna geçiren yasa maddesi açıkça "Patrisyenlerin, yani ataerkil düzenin partizanlarının, varlıklarının, mülk sahiplerinin bir icadıydı. Klanın "içinden çıkardıkları" ataerkil aileler kurarak ilkel anaklanını parçaladılar... Patrisyenler soyun babadan gelmesi kuralını getirdiler ve akrabalığın temeli olarak anayı değil babayı kabul ettiler." (Robert Briffault'da alıntılanan Reed, 1985 s. 25)

Kadının tarihsel çöküşünü ifade eden aile, özel mülkiyet ve devlet gibi ataerkil kurumlar kadının etkisiz bir varlık olarak yaşamasına sebep olan toplumsal değişimlerdir. Ataerkil toplumda başlıca üreticiler erkekler olurken kadın sadece eve ve aile sistemine hizmet etmek için görevlendirilmiştir. Kadınların ekonomik bağımsızlıkları ellerinden alınmasının yanında cinsel özgürlükleri de kısıtlanmıştır. Tek eşli evlilik erkek cinsinin ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulan kadın cinsinin özgürlüklerini elinden alan mülk sahibi erkeklerin gereksinimlerine hizmet etmek amacıyla oluşturulan maşist bir sistemin ürünüdür.

Marksist yöntemin, kadının aşağılanması kökenini açıklamada temel oluşturan bulguları aşağıdaki önermelerle şöyle özetlenebilir: Birincisi, kadınlar her zaman

ezilen, "ikinci" cins değildiler. Antropoloji ya da tarih öncesinin incelenmesi bunun tersini gösterir. Kabile kolektivizmi dönemi olan ilkel toplum boyunca kadınlar erkeklerle eşitti ve erkekler tarafından da eşit görülürlerdi. İkinci olarak kadınların yıkıma uğraması anaerkil klan komününün çözülüşüne ve bunun yerini ataerkil aile, özel mülkiyet ve devlet iktidar gibi kurumlarıyla sınıflı toplumun almasına denk düşmektedir (Reed, 1985, s. 78).

Üretimin çoğunun erkekler tarafından üstlenilmesi ve aile kurumunun yükselmesi kadınların kamusal alandan dışlanması yolunu açmıştır. Kadınların kocalarına ve ailelerine hizmet için eve kapanması ve din kurumu tarafından kutsanan özel mülkiyet erkek egemenliğinin kalesi olan baba ailesini güçlendirmek ve meşrulaştırmak için devlet tarafından oluşturulmuştur. Marksist ideolojiye göre ataerkil sistem ideolojik üstyapıya ait bir sistemdir.

Cinsiyet, biyolojik bir özelliktir, bu verili özellik bize doğuştan gelir. "Feministler tabii ki, kadınların ve erkeklerin fiziksel ve üreme işlevleri bakımından farklı olduğunu onaylayabilir; ancak bunu yaparken bu farkların kadınların ve erkeklerin sahip olabileceği fırsatlar veya yapacakları faaliyetlerle bir ilgisi olduğunu reddederler." (Young, 2009: 40) Toplumsal cinsiyet kavramı kadının ne olduğu sorusuna kadınların biyolojik cinsiyet ve dışıdan farklıdır. Toplumsal cinsiyet ise verili bir özellik değildir, doğduğumuz andan itibaren toplum tarafından inşa edilen bir süreci simgeler.

Kimliğe dayalı dayanışma inşa etmek uğruna "kadınlar"ın sorunsallaştırılmamış birliğine sık sık atıfta bulunulsa da cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım nedeniyle feminist özne bölünmeye uğrar. Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım ilk başlarda "biyoloji kaderdir" ifadesine itiraz getirmek için kullanılmıştı, aynı zamanda da cinsiyet biyolojik anlamda ne denli geri çevrilemez görünürse görünsün toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa edildiği, dolayısıyla ne cinsiyetin nedensel sonucu ne de onun kadar sabit bir şey olduğu savı için de kullanılmaktadır (Butler, 2005, s. 50).

Toplumsal cinsiyet; erkeği, birey olmanın normlarını içinde barındıran tikel bir varlık olarak içkinliğe mahkûm edilmiş dişil ötekenden ayırır. "Kadın, dünyanın bütünüyle erkek dünyası olduğunu kabul eder, erkekler kurmuştur bu dünyayı, onlar yönetmektedir (...); kendisine gelince, o bu dünyadan sorumlu değildir; onun bağımlı, ikinci derecede bir varlık olduğu kabul edilmiştir zaten; şiddet dersleri almamış, topluluğun öbür öğelerinin karşısına hiçbir zaman bir özne olarak çıkmamıştır, (...) edilgin bir varlık gibi hissetmektedir." (İlkaracan, 2014, s. 8) Edilgenliğe mahkûm edilen kadın, kendiliğinden var olan şeylerle yetinir.

Erkeğin kadın karşısındaki üstünlüğü Hegel'in efendi-köle diyalektiği içerisinde açıklanabilir. Hegel'in efendi-köle diyalektiğine göre "Özbilinç ilkin yalnız kendi-için-varlıktır,

başka her şeyin kendisinden dışlanması yoluyla kendi kendisine özdeştir; onun için, özü ve saltık nesnesi 'Ben'dir; kendi-için-varlığının bu dolaysızlığı ya da bu varlığı içinde bir bireydir." (1986, s. 126) İnsanın otantikliğini anlaması, benin kökenini kavramasından iler gelir.

"Kadınlar, kendini toplumun maskeleri ardından görmeyi bıraktığında ve kendi benliğini ele geçiren gerçeklerle yüzleştiği zaman kendilik dünyasını yaratmayı başarabilirler. Eleştirel düşünme becerisini geliştiren kadın, kendini ezen toplumsal ideolojinin ve cinsiyet ayrımcılığının farkına varabilir." (Saygılı, 2016, s. 44) Kadın, kötü yazgısını olumsuzladığında, öteki ya da nesne konumundan özne olmaya aday olduğunda kurtuluş kapısını aralar ve içinde bulunduğu kısıtlanmışlığı anlar.

1. TÜRKİYE'DE FEMİNİZM HAREKETİ

Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle Osmanlı Devleti'nde birçok sahada değişim meydana gelmiştir. Değişimin görüldüğü sahalardan biri de toplumsal yapıdır. Sosyal hayatta yaşanan bu gelişme Osmanlı aile yapısına da yansımıştır. Gerileme sürecine giren Osmanlı Devleti'ni eski ihtişamlı günlerine geri döndürmek umuduyla ilan edilen Tanzimat Fermanı, Batılılaşma hareketi olarak düşünüldüğünde bundan kadının toplumdaki yeri de etkilenir. Ataerkil bir aile yapısına sahip olan Osmanlı'da kadın haklarına çok da önem verilmez. Arat'a göre "Osmanlı toplumunda kadın, dinsel-kültürel yapının yanı sıra otoriter ve ataerkil gelenekselliğin etkisi altındadır. Müslüman Türk toplumunda, erkeğin kadından üstün tutuluşundan ve kadının erkeğe eşit olmadığı fikri hâkim olduğundan Türkiye'de kadın hareketleri zor bir noktadan işe başlamıştır." (1980, s. 43-45).

Modernleşme hareketi Osmanlı'da geç başladığı için kadının eşitlik haklarının ortaya konusu II. Meşrutiyet dönemine denk gelir. II. Abdülhamit dönemi siyasi baskının yaşandığı bir dönem olsa da bunun yanı sıra önemli yeniliklere de sahne olmuştur. Bu dönemde yapılan en önemli yeniliklerden biri eğitimidir. Eğitimde yapılan bu yenilik II. Meşrutiyet'in ilanıyla birleşerek kadın hareketlerinin oluşumunu sağlamıştır. Kadın dernekleri kurulmuş ve kadınlar kamusal alana katılmıştır. Kadınlar, yavaş yavaş çalışma hayatına adım atmaya başlamış olsa da bu gelişme, toplumsal cinsiyetin ona yüklediği misyonlarda pek de değişikliğe sebep olmamıştır. Kadın, hâlâ toplumsal cinsiyete uygun davrandığı zaman toplumdaki kabul görmektedir. Fatma Aliye, kadın sorunlarına romanlarında yer veren Osmanlı toplumundaki ilk Müslüman kadındır. Fatma Aliye'ye kadar kadın sorunları yalnızca erkekler tarafından tartışılmıştır.

Türk toplumunda Tanzimat'tan beri yaşanan Batılılaşma sürecinde değişimden en çok etkilenen ve değişimi en çok yansıtan hiç şüphesiz kadınlar olagelmıştır. Yerine göre kadınlar toplumdaki statüleri, aile içindeki yerleri ve giyim kuşaklarıyla bir medeniyet dairesinden başka bir medeniyet dairesine geçen toplumda neredeyse değişimin ölçüsü, göstergesi ve simgesi olmuşlardır. Bununla

birlikte Türkiye’de kadın sorunu, Tanzimat’tan beri modernleşmeci bir zihniyetle ele alınmıştır. Kadın, toplumun geri kalmışlığında bir odak noktasıymışçasına seçilip toplumun ilerlemesi için çözülmesi gereken bir sorun görülmüştür. Batılı kadının geçirdiği değişimlere ilişkin Batılı hemcinslerini taklit eden Türk kadını kendisini hızlı bir değişim ve gelişim ağının içinde bulmuştur. (Ortaylı’dan aktaran Şeker, 2017, s. 642-643)

Bu dönemde “Hanımlara Mahsus Gazete” kadınların insan olarak varlıklarının toplum tarafından kabul görmesi, kadının çalışma hayatına dâhil edilmesi ve toplumda itibar görmesi gibi amaçlara hizmet eden bir yayın organı olmuştur. Türk Feminist Hareketi’nde önemli bir yere sahip olan bu gazete kadın şair ve yazarların tanınmasına da hizmet etmiştir.

Meşrutiyet döneminde önemli yeniliklere imza atan Osmanlı kadın hareketi Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet ile yeni bir döneme girmiştir. Cumhuriyet ile birlikte yeni bir devletin temelleri atılırken Mustafa Kemal, kadın hakları konusunda çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Onun kadına verdiği değer sayesinde kadın, kamusal alanda kendini var edebilmiş ve varlığını ispat edebilmiştir.

Cumhuriyet’in ilanıyla beraber Türk kadınları iki alanda yeni haklar elde etmiş oldular. Medeni Kanun’la birlikte gelen yeni sosyal haklar ve seçme seçilme hakkıyla gelen siyasal haklar 3 Mart 1924’de hilafet kaldırıldıktan sonra, 17 Şubat 1926’da sekülerizme en uygun düştüğü varsayılan Medeni Kanun İsviçre’den tercüme edilerek alındı. Verilen haklarla kadınlar, kamusal alandaki erkek ağırlıklı görüntüyü değiştirecek ve Batı görünümlü bir manzara ortaya çıkaracaktı. Medeni Kanun’un Türk kadınına verdiği hakları şu şekilde özetlemek mümkündür: Çok evliliğin yasaklanması, kadına boşanma hakkının verilmesi, mirasta erkekle eşit kılınması, evlilik yaşının sınırlandırılması, mahkemede erkekle eşit muamele hakkına sahip olması ve evliliğin bir memurun nezaretinde resmi boyut kazanması (Çaha’dan aktaran Tekin 2001, s. 28)).

1926’da kabul edilen Medeni Kanun kadına büyük özgürlük sağlasa da uygulama, ataerkil düzeni destekleyen bir tutum içinde gerçekleşmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde görülen bu kadın politikası, kadınları kamusal alana dâhil eden çalışmalar yapsa da bir yandan da onların davranışlarını kontrol eden sınırlar koymuştur. Erken feminizm, kadını milliyetçi söylemin öngördüğü çerçevede değerlendirmiştir.

1980’lere gelindiğinde ise kadın hareketinde yeni bir dönem başlar. Bu dönemde kadınlarla ilgili birçok kitaba, dergiye ve filme imza atılır. Bu dönemde kadını eserlerinde konu alan Duygu Asena, Pınar Kür, Leylâ Erbil, Erendiz Atasü, Sevgi Soysal gibi birçok kadın yazarımız ortaya çıkar. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi kadın yazarlarımız, eserlerinde kadını ön plana çıkarmış ve kadının sesi olmaya çalışmışlardır. Bu eserlerde evlilik, aile baskısı, eğitim hakkı, kamusal alanda varlığını gösterme gibi temalar işlenmiştir. Cumhuriyet’in ilk dönem kadın yazarlarından biri olan Halide Edip Adıvar romanlarında

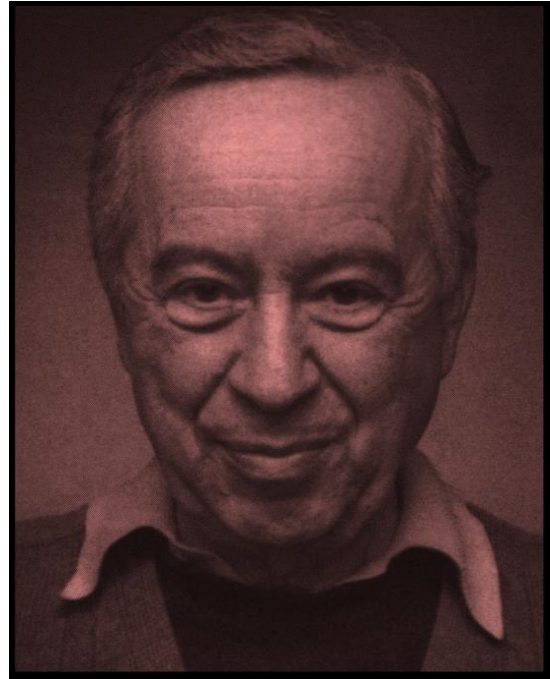

iffetli, fedakâr ve analık erdemlerini layığıyla yerine getiren kadın karakterler çizer. Onun yapıtlarındaki kadınlar erkek işlerine özveri ile eşlik eden cinsiyetsiz varlıklardır. Erken Cumhuriyete göre kadının kamusal alanda varlığını göstermesi medeniyet dönüşümün bir göstergesidir.

“Türkiye’de feminizm olgusu 1980’den sonra küçük gruplar şeklinde oluşmuştur. 1989’da I. Feminist Hafta Sonu ve I. Kadın Kurultayı’ndan sonra politik ve ideolojik sorunla gündeme geldi ve bu sorunların giderilmesi için birçok çalışmanın yer aldığı bir dönemdir.” (Demirdağ, 2017, s. 60) Türkiye’de kadın olmanın ne olduğu ve kadının varoluş mücadelesine ilişkin problemler, feminizmin tartışıldığı 1980-1990 arası yıllarına denk gelir. Günümüzde de ataerkil düzenin varlığını sürdürdüğü, toplumsal cinsiyet belasının da kadının kamusal ve özel alandaki varlığını tehdit ettiği görülmektedir. Kadınların, ataerkil düzen karşısında varlıklarını ortaya koymaları eğitim sorununun giderilmesi ve haklarının farkında olması ile sağlanabilir.

2. YUSUF ATILGAN’IN “EVDEKİ” ÖYKÜSÜNÜ FEMİNİST ELEŞTİRİYLE OKUMA DENEMESİ

Yusuf Atılgan, az sayıda ve nitelikli eserlere imza atmıştır. Yusuf Atılgan 1960 yılında *Bodur Minareden Öte* isimli öykü kitabını yazmıştır. Yalnızlık, özgürlük, iletişimsizlik, taşra sıkıntısı, varoluş izleklerini ele alan yazar bu kitabıyla Türk öykücülüğünün önemli isimleri arasında yer edinmiştir. Atılgan ilerleyen yıllarda “Korkut’a Masal, Ceren’e Masal” adıyla iki masal ve “Ağaç ve Eylemci” isimlerinde iki öykü yazmıştır. *Bodur Minareden Öte* kitabı 1992 yılında yapılan üçüncü baskısında *Eylemci* adıyla masalları *Ekmek Elden Süt Memeden* ismiyle 1981’de yayımlanmıştır. Yusuf Atılgan’ın *Bütün Öyküleri* isimli yapıtı Yapı Kredi Yayınlarından çıkmıştır. Beş bölümden oluşan öykü kitabında on iki öykü ve iki masal bulunmaktadır.

Bu yazının konusu Atılgan’ın “Evdeki” öyküsünün Feminist kuram çerçevesinde tartışılmasıdır. “Evdeki” öyküsünün başkışisi bir kasabada annesiyle beraber yaşamaktadır. Toplumsal cinsiyetin kıza yüklediği zorunluluklardan dolayı bu kasabaya sıkışmış öykü karakteri, yalnızlık ve varoluş mücadelesiyle uğraşmaktadır. “Evdeki” öyküsü üç başlık altında feminist kuram ile çözümlenecektir.

2.1. Evlilik ve Cinsellik Bağlamında “Evdeki”

Yalnız olmak, öykü karakterinin seçtiği bilinçli bir eğilim olmuştur. Kasabadaki insanlar ve öykü karakteri kadın, hayatı algılayış bakımından farklıdırlar. Kısırılmışlık duygusu içinde hareket eden kadın kasabadakilerle ortak bir paydada buluşamadığından yabancılaşmayı seçer. Yalıtık bir kasabada yalıtılmış bir yalnızlık içinde yaşamını devam ettirir. Evlenmez çünkü evlilik de ötekiler gibi olmak; onların yaşamının aynası olmaktır. Yalnızlık fikri beraberinde de mutsuzluğu getirir. Öyküye “Evdeki” başlığının verilmesi okuyucu için kadın karakterin izole edilmiş yaşamının anahtarıdır.

Toplum ve aile kendileri için inşa ettikleri kişilerin var olmasını ister; kendi kurallarının dışına çıkmaya çalışan başkaldıran karakterleri de düzenin dışına atar. Toplumun, kadını evlilikle bir yerde konumlandırması ve evliliğin kadın için bir statü atlamak olarak değerlendirilmesi yine kadına toplum tarafından dayatılan bir unsurdur. Daha önce kimseyle evlilik yaşamamış öykü karakteri bankacının karısının kendisi hakkında çeşitli imalarda bulunduğu inanır: “Ara sıra bize gelir. ‘Bizimki’ dediği kocasını anlatırken, bir bakışı vardır bana, evlenmedin diye eğlenir gibi, acır gibi bir bakış.” (Atılğan 2013: 12). Kadın, belirli bir yaştan sonra evlenmemesini kendi sorun yapmasa da çevresindekiler için bir problemdir. Evlenmeyen kadın hemcinsleri için bir tehlike oluşturur. Bankacının karısı, müdürlerini ziyaret ettiklerinde müdürün kızının tavrını şu şekilde anlatır: “Bir kızları var kardeş, bu kadar olur mu? Neredeyse kucağına oturacak bizimkisinin...” (2013: 12) Öykü karakteri “O kıza da acırım ben, şu kadına da kendime de.” (12) der. Hepsinin yaşamları bu kasabanın onlara sağladıkları kadardır. Dünyaya bakışları da bu kasaba kadar. Anne için çevredekilerin dediği önemlidir; kız evlenmiyorsa bir kusuru vardır. Kadının başkaldırısı, annesi onu evlenmeye zorladığında görülür: “Üstüme varma benim. Kaçarım yoksa. Satarım babamdan kalan bağı, tarlayı, alır başımı kaçarım.” (Atılğan, 2013, s. 12) Öykü boyunca tek başkaldırı olarak görülen bu cümlelerin haricinde diğer başkaldırı düşünceleri sadece içsel konuşma düzeyinde kalır. Kız yaşadığı hayattan memnun değildir. Dış dünyadan yalıtılmış olan bu kasabada sıkışık kalmış kitaplarda bahsedilen o dünyaya bir türlü kavuşamamıştır. A. Kojéve bireyin kendi için var olma mücadelesi ile ilgili şunları söyler:

Kendi için varlığın katıksız soyutlanması olarak ele alınan insansal-bireyin kendini ortaya koyması, nesnel-ya da şeyci varlık-tarzının katıksız olumsuzlanması olarak kendini göstermekliğindedir; ya da başka bir deyişle, kendi-için varlık ya da insan olmanın, hiçbir belirlenmiş varoluşa bağlı olmamak olduğunu, varoluşun tümel tikelliğine-ve-tek-başlılığına bağlı olmamak olduğunu, yani hayata bağlı olmadığını göstermekliğidir. Bu kendini gösterme (ortaya çıkış), katmerli bir etkinliktir; yani, başkasının etkinliğidir ve kendinin gerçekleştirdiği bir etkinliktir.

Başkasının etkinliği olduğu ölçüde bu etkinlikte, iki kişiden her bin, ötekinin ölümünü gerçekleştirmenin peşindedir. (2001, s. 89)

“Geleneksel toplumlarda kadın bedeni geleneksel patriarşi toplum değerlerinin öngördüğü şekilde düzenlenmektedir. Bu durumun sonucu olarak kadın bedenine geleneksel patriarşi anlamlandırmalar çerçevesinde toplumsal roller yüklenerek, beden; cinsiyet rolleriyle donatılmaktadır.” (Bilgin, 2016, s. 222) Kadın bedeni erkeğin egemenliğinde olan sosyo-kültürel bir unsur olarak düşünülmektedir. Toplumların çoğunda kadın bedeni erkeğin beğenisine hitap eden bir nesne olarak değerlendirilmektedir. Kadının bu duygusu yok sayıldığı gibi kadın bedeninin geleneksel toplumlarda cinsel bir nesne olarak kullanılmasının sebebi toplumun bu düşüncüyü farklı şekillerde yeniden üretmesinden kaynaklanır.

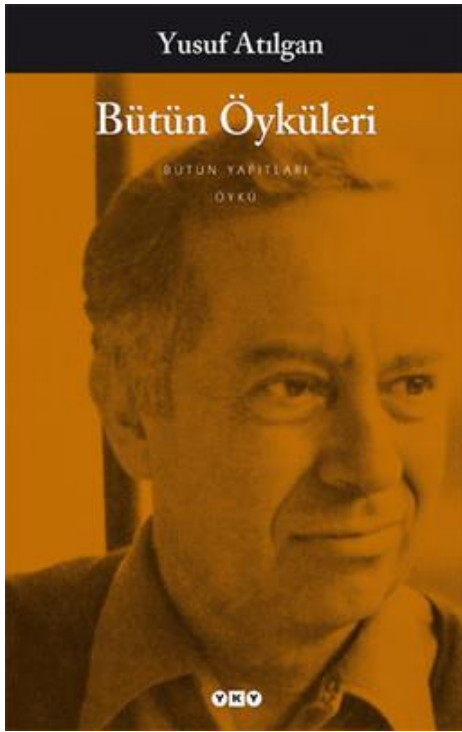
“Evdeki” öyküsündeki kadın karakterin bastırıldığı cinsellik duygusu dayısının oğlu ile karşılaştığında ortaya çıkar. “Yalnızlık” teması öyküde bir de cinsel yalnızlık üzerinden işlenmiştir. Kadın karakter, ders çalışmaya gelen dayısının oğlu Necati üzerinde kadınlığının gücünü merak etmiştir. Bir taraftan Necati’yi yeren kadın diğer yönden de bir erkeği baştan çıkarmak isteyen kadın yönünü merak eder. Kadınlığının Necati üzerindeki etkisini merak eden kadın, “Bacağıma ondan yana uzatsam diyorum. Uzattım. Kıpırdarken dizi bacağıma süründü. Bir kelimeyi yanlış okudu. (...) Şimdi kalksam, arkasına geçsem, kitaba eğilsem, göğsümü sırtına bastırırsam.” (Atılgan, 2013, s. 14) gibi düşüncelere kapılır ve kendinden tiksinti duyar.

2.2. Kadının Eğitimden Yoksun Bırakılması Bağlamında “Evdeki”

Bireyin toplumda aktif olarak görev alabilmesi haklarının farkında olması ve kendine ait bu hakları etkin kullanabilmesi ile ilişkilidir. Eğitim hakkı kadının en önemli haklarından biridir. Eğitim hakkını toplumun diğer üyeleriyle eşit olarak alması ve haklarının farkında olması kadının toplumun gelişmesinde etkin rol almasını sağlar.

Kalasların çağrışım nesnesi olarak kullanılmasından sonra Atılgan, kızın dayısının kitabını da bir çağrışım ögesi olarak kullanır. “Dolaptan bir kitap aldım. Sedire uzandım. İlk yaprakta dayımın adı yazılı. Çoğu onun bu kitapların bana verdi. İki yıl İngiltere’de okumuş. Bana İngilizce öğretirdi. Severdi beni. ‘Kız erkek olsaydın seni oraya yollardım’ derdi. Babamı hiç bilmiyorum. Dayım da liseyi bitirdiğim yıl öldü. Zaten her şey o yıl olmadı mı? Kalaslar bile o yıl geldi arsaya?” (Atılgan, 2013, s. 13) Anlatıcının söylediğine göre liseyi bitirdiğinde 17 yaşında olduğu varsayılırsa kalaslar on yıl sonra arsadan geri alınmıştır ve anlatıcı şu an yirmi yedi yaşındadır. Dayısının cinsiyetçi söylemi patriyarkal toplumlarda kadınların eğitimden cinsel kimlikleri yüzünden yoksun bırakılmasını da göstermektedir. Kadın, erkek gibi kendi için var olan biri değil kendi içinde var olandır. Josephine Donovan’a

göre “Kadınlar ötekiliklerini reddetme cesaretine sahip olanlar ve yanlış adlandırmayı, ataerkil toplumun putperestliğini hem içten hem de dıştan reddetmek üzere hareket edenler (..)” (2014, s. 243) kadının dirilişinin habercisidir. Kendi hayatının öznesi olamayan kadın, baba erkil toplumun ona sunduğu haklar çerçevesinde bir hayat yaşamaktadır. Öykü karakterinin kendi geçmişi ile ilgili bahsettiği anılardan yola çıkarak yaşının yirmi yedi olduğu söylenebilir. Liseden sonra okutulmadığı için ekonomik olarak bağımsızlığını sağlayamayan kadın, özel alana hapsedildiğinden yaşamak istemediği bir hayatın nesnesi olmaya mahkûm bırakılmıştır.

Öykü karakterinin yaşadığı çatışmalar entelektüel, ahlaki ve duygusal çatışmayı bir arada barındırır. Karakterin ilk çatışması kendiyedir. Hem kimseyle evlenmek istemez hem de yalnızlığından, ıssızlığından içten içe şikâyetçidir. Kasabadaki adamlar duygusal açıdan onun beklentisini karşılayacak insanlar değildir. “Kiminle evleneceğim bu kasabada? Kim anlatıyordu geçenleri, ‘İçip içip gecenin bir vakti gelir eve. Ayağını önüme uzatır. ‘Çıkar şunları’ der. Leş gibi kokar ayakları.’ İçim bulanıyor. Nasıl yatılır böyle bir adamla.” (Atılgan, 2013, s. 12) diyen kadın kasabadaki erkekleri beğenmez.

Yalnız kalmayı, topluma yabancılaşmayı ve ötekileştirilmeyi kabul etmiştir. Karakterin bu tavrı öyküdeki çatışmaları doğuran ve öyküyü yönlendiren

bir öge olmuştur. Gece kendiyile baş başa kaldığında da kimsesizliğiyle yüzleşir. Anlatıcı kadının diğer çatışması ise kasabadaki düzen ve annesiyedir. “Neden bu daracık kasabadayız biz? Yoksa bütün dünya böyle mi? Kitapların dediği yalan mı?” diye söylenen kadının entelektüel boyutta da kasabadakilerden farklı olduğu okur-yazar kimliği ile kasabada yaşadığı kısırlılığını anlaşıyor. (Atılgan, 2013, s. 12) Kadın, içkin bir varlık olarak bu kasabada yaşamıştır, aşkın bir varlık olarak yaşamayı sürdürmek istese de ne toplum düzeni ne örf adetler ne de düzenin taşıyıcısı olan annesi bu duruma müsaade etmiştir.

2.3. Taşrada Kadın Olmak Bağlamında “Evdeki”

Taşra, TDK'ye göre “Bir ülkenin başkenti veya en önemli şehirleri dışındaki yerlerin hepsi, dışarlık” anlamına gelmektedir. Taşra, şehrin gelişme hızına göre geri kalandır ve dışarıda kaldığından ötekileştirilmiştir. Taşta öyküdeki karakter için de mahrumiyetin, sıkıştırılmışlığın adıdır. Taşrada olmak ve taşralı olarak hayata devam etmek bir bakıma durumuna razı gelmek; ötekileştirilmeyi kabul etmektir.

Kasabada yaşayanlarla uyuşamayan kadın, zamanla kasabadakilere karşı yabancılaşır. Kasabadaki iletişim evreninin darlığı kızı yalnızlaştırmış ve kendi içine hapsedmiştir. I. kişi anlatımıyla gerçekleşen öyküde karşı arsadaki kalasların kaldırılmaya başlanmasıyla öyküye giriş yapılır:

Bugün karşı arsaya yığılı kalasları kaldırdılar. Kocaman kamyonlar onca kalası iki saat içinde aldı gitti. Hiç ayrılmadım pencereden. Annem bir kere Ne oturuyorsun, ortalık süpürülecek dedi” dedi: aldırmadım. On yıl önceki arsayı düşündüm durdum. Okul dönüşü bu pencereden top oynayan çocuklara bakardım. “Kız, koca mı arıyorsun orda?” derdi annem, utanırdım. On yıl önce annemi de severdim. Hem böyle kasabanın insanlarından korkmazdım. Ben de onlar gibiydim. Erkeklerin yanında uslu uslu oturur, kadınların dedikodusunu dinlerdim. Okulu bitirdiğim yıl karşıya kalasları yığdılar. Arsa sesini yitirdi. Pencereden hep o kalasları gördüm yıllarca. Kışın üstlerine kar yağdı, yazın güneşte esmer esmer yandılar. Bugün kaldırdılar onları. Şimdi içimde bir umut var. Top oynamaya gelecek çocukları bekliyorum (Atılgan, 2013, s. 11).

Kalaslar geçmişi hatırlatan bir çağrışım ögesi olarak öyküde yer almıştır. Toplumsal cinsiyetin getirdiği kısıtlamalar ile yaşanmamış bir çocukluğun resmi vardır bu sahnede. Öyküdeki kadın çocukken taşra sıkıntısının ne olduğunu bilmemektedir. Küçük kızın top oynayan çocukları izlemesi, annesi için kendine koca aramadır. Toplumsal cinsiyetin kadına yüklediği en önemli görev anne ve eş olmaktır. Kadın, insan olmadan önce kadındır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Simone Beauvoir'ın “Kadın doğulmaz kadın olunur.” sözü akla gelmektedir. Annenin toplumun sözcüsü olarak söylemde bulunması kız ve anne arasında zamanla iletişim kopukluğuna sebep olacaktır. Kızın okulu bitirdiği yıl kalasların karşıya yığılması çocukluğun ve umutlarında elinden alınması olarak yorumlanabilir. Yıllar sonra kalasların yeniden kaldırılması kızın içinde umut ışığının belirmesini sağlamıştır. Öykü karakteri çocukken dışarıda kalmanın ötekileştirilmenin ne olduğunu bilmemektedir; onun dünyayı kavraması bu kasabadaki yetişkinlerin gözündendir. Yetişkinlik evresinde benliğin taşrasında kalmışlığın sıkıntısı içinde bu kasabada özelde ise o evde yaşamaya mahkûm kalmıştır.

Kasabadaki kadınların çoğunun yüzleri asıktır ve kadınla kavgaya gidiyor gibi adımlarını atarlar. Bu durum kadınların maruz bırakıldığı bir durumdur. Yapacakları

herhangi bir hareket yüzünden haklarında çıkacak dedikodudan korkan kadınlar ciddiyet maskesini yüzlerine takıp maskülen tavırlar sergilerler. Kasabada kocası bankada çalışan kadının kırmızı ruj sürüp gezmesi kadınlar arasında birçok dedikoduya sebep olur. Kadının, insan olmasından önce cinsel kimliğiyle ilgilenilmesi sürekli tedirgin olmasına yol açar.

Kasabadakiler kısıtlanmışlığın, zorla yaşam sürmenin, kabullenmişliğin, içkinliğin anahtarlarıdır. Öyküde mekân olayların gelişmesinde en büyük etmenlerden biridir. Kasaba yalıtılmış bir mekândır. Öykü karakterinin bahsettiği gibi burası taşradır. “taşrada bulunmuşların, hayatlarının şu ya da bu aşamasında taşranın darlığını hissetmişlerin, hayatı bir taşra olarak yaşamışların, kendi içlerinde bir şeyin daraldığını, benliklerinin bir parçasının sapa ve güdük kaldığını, giderek bir taşradan ibaret kaldığını hissedenlerin anlayabileceği bir sıkıntı.” (Gürbilek, 1995, s. 61) Taşranın sıkıntısı ile karşı karşıya kalan birey yalıtılmış bu mekândan kurtulmama da yabancılaşmayı seçer. Taşrada yaşamak sahnenin dışında yaşamaktır. Taşrada olmak, varoluş problemini de beraberinde getirir. Öyküdeki kadın sıkışıp kaldığı bu dünyanın dışındaki yaşamı arzular. “hayatı büyüklerin dünyasının taşrasında yaşamaya mahkûm olmanın sıkıntısıyla” (Gürbilek, 1995, s. 61) sürdürmüş bireyin öyküsüdür “Evdeki”. Bu taşrada kalma sıkıntısını başka bir şeye dönüştürme ya da buna karşı başkaldırmaya da gücü olmayan bir kadının iç sıkıntısının sözlere dökülüşüdür bu öykü.

Bu öyküde ev sığınlan, güven duyulan bir liman görevinde değildir. Kadın içkinliğe, edilgenliğe mahkûm eden onu özel alana hapseden bir yer konumundadır. Kadının diğerlerinden kurtulduğu kendine ait tek yer odasıdır. Burada da kitaplarıyla baş başa kalarak kasabanın dışındaki hayatı oradan öğrenir. Bu odada da hava ağırdır. “Oysa ilkyaz daha. Bungun, ağır sıkıntılı bir hava bu.” (Atılğan, 2013, s. 14) Mevsim yaz olsa da kadının ruh hâli mevsimin algılanışında da etkilidir. Bahar ayı, tabiatın canlandığı, çiçeklerin açtığı bir mevsim dilimi olsa da karakterde uyandırdığı etki tam tersidir. Yalıtık bir mekân kuran Atılğan, öykü karakterini buraya hapsederek yabancılaşma temasını daha etkin bir şekilde kullanmıştır.

Kasaba için “Uyusam da bari düşte çıksam bu kasabadan. Olmuyor.” (Atılğan, 2013, s. 15) diyen kadın karakter dışardan duyduğu sarhoşun sesinden sonra “Korkuyorum. Öyle bitkin, öyle çelimsizim ki. Şimdi insanlar bana ne isterlerse yapabilirler. Sarhoş pencereyi açıp yanıma uzanabilir. Ama gelmiyor. Sesi uzaklaştı.” (Atılğan, 2013, s. 15) der. Uzaktan gelen çocuk çığılığı için “Sanki gelecek günlerine ağlıyor.” (15) diyerek kasabanın ruhunda yarattığı daralmayı anlatır. Öyküden alıntılanan bu bölümde de görüldüğü gibi kadın karakter için bu kasaba hapisane gibidir. Bu kasabadan gitmek istese de bunun sadece düşte olacağını düşünür. Öykü, kızın kaderine olan başkaldırısına rağmen mutsuz sonla biter. Öykünün sonunda kızın yaşadığı kasabada kalması, onu özel alana hapseden evden

ayrılmaması ve yalnızlığıyla olan yüzleşmesi yaşadığı hayattan memnuniyetsizliğini gösterir. Kaçmaya çalıştığı taşraya hapsedilmesiyle öykü sona erer.

SONUÇ

Kadın ya da erkek olarak dünyaya gelen birey, mensubu olduğu cinse göre toplumsal cinsiyet rollerine sahip olmaktadır. Toplum her iki cins için de birbirinden tamamen farklı davranış, duyuruş, düşünüş ve algılayış beklemektedir. Doğduğu toplumun kültürel ortamı bireyin içselleştirmek zorunda bırakılacağı toplumsal cinsiyet özelliklerini belirler. Bu nedenle biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet birbirinden ayrılamaz.

Yusuf Atılgan'ın "Evdeki" öyküsü kısıtlanmışlığın, içkinliğin, eğitim hakkından yoksun bırakılmış bir kadının öyküsüdür. Biyolojik bir olay olarak karşımıza çıkan cinsiyetin toplum tarafından kadın cinsi için nasıl olumsuzlandığı öyküden gözlemlenebilir. Ataerkil dayatmalar altında verdiği varoluş mücadelesinde kadın karakterin kendini içkinliğe mahkûm ettiği görülür. Hayatının öznesi olamayan birey kendisine başkaları tarafından sunulan hayatın nesnesi olmaya mahkûm edilir. Öyküde kadının "varoluş" eksikliği "yapıyorum" eylemini de engeller. Anlatının unsurlarına bakıldığında "Evdeki" öyküsünde kadının ikinci bir cins olarak görülmesi, özel alana hapsedilmesi, toplumsal cinsiyetin ona sunduğu yaşam alanı ile hayatının sınırlanması, eğitim hakkının elinden alınması gibi sebeplerden dolayı Feminist eleştiriyle değerlendirilebileceği görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Arat, Necla. (1980). *Kadın Sorunu*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Atılgan, Yusuf. (2013). *Bütün Öyküleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Beauvoir, Simone De. (1993). *Kadın III İkinci Cins*. Çev. Bertan Onaran. İstanbul: Panel Yayıncılık.
- Bilgin Rifat (2016- Ocak) Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26/1: 219-243.
- Butler, Judith (2005). *Cinsiyet Belası*. Çev. Başak Ertür. İstanbul: Metis.
- Demirdağ, Muhammet Fatih (2017-Ocak) Küreselleşme ve Türkiye'de Feminizm Üzerine Bir Deneme. *Sosyolojik Düşün*, 1: 55-63.
- Donovan, Josephine (2014). *Feminist Teori*. Çev. Aksu Bora-Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gürbilek, Nurdan. (1995). *Yer Değiştiren Gölge*. İstanbul: Metis.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1986). *Tinin Görüngübilimi*. Çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea.
- İlkkarcan, Pınar. (2010). *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik* İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kojève, Alexandre. (2001). *Hegel Felsefesine Giriş*. Çev. Selahaâttin Hilav. İstanbul: YKY.
- Marx, Karl vd. (2006). *Kadın ve Marksizm*. Çev. Ö. Ufuk. İstanbul: Sorun Yayınları.
- Reed, Evelyn. (1985). *Özgürlüğün Sorunları*. Çev. Zeynep Saraçoğlu. İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- Saygılı, Seda H. (2016-Haziran). Leyla Erbil'in Öykülerinde Evlilik Teması. *Söylem Filoloji Dergisi*, 1: 35-65.
- Şeker, Aziz. (2017) Türk Romanında Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadın Temsillerine Yönelik Sosyolojik Bir Çözümleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research* 54: 642-652.
- Tekin Elif (2207). *1980 Sonrası Türkiye'de Feminizmin Görünümü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Young, İris Marion (2009- Bahar) Yaşanan Bedene Karşı Toplumsal Cinsiyet: Toplumsal Yapı ve Öznellik Üzerine Düşünceler. *Cogito*, 58: 39-56.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Günce Yayınları

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

Günce Yayınları

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

Günce Yayınları

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

Günce Yayınları